

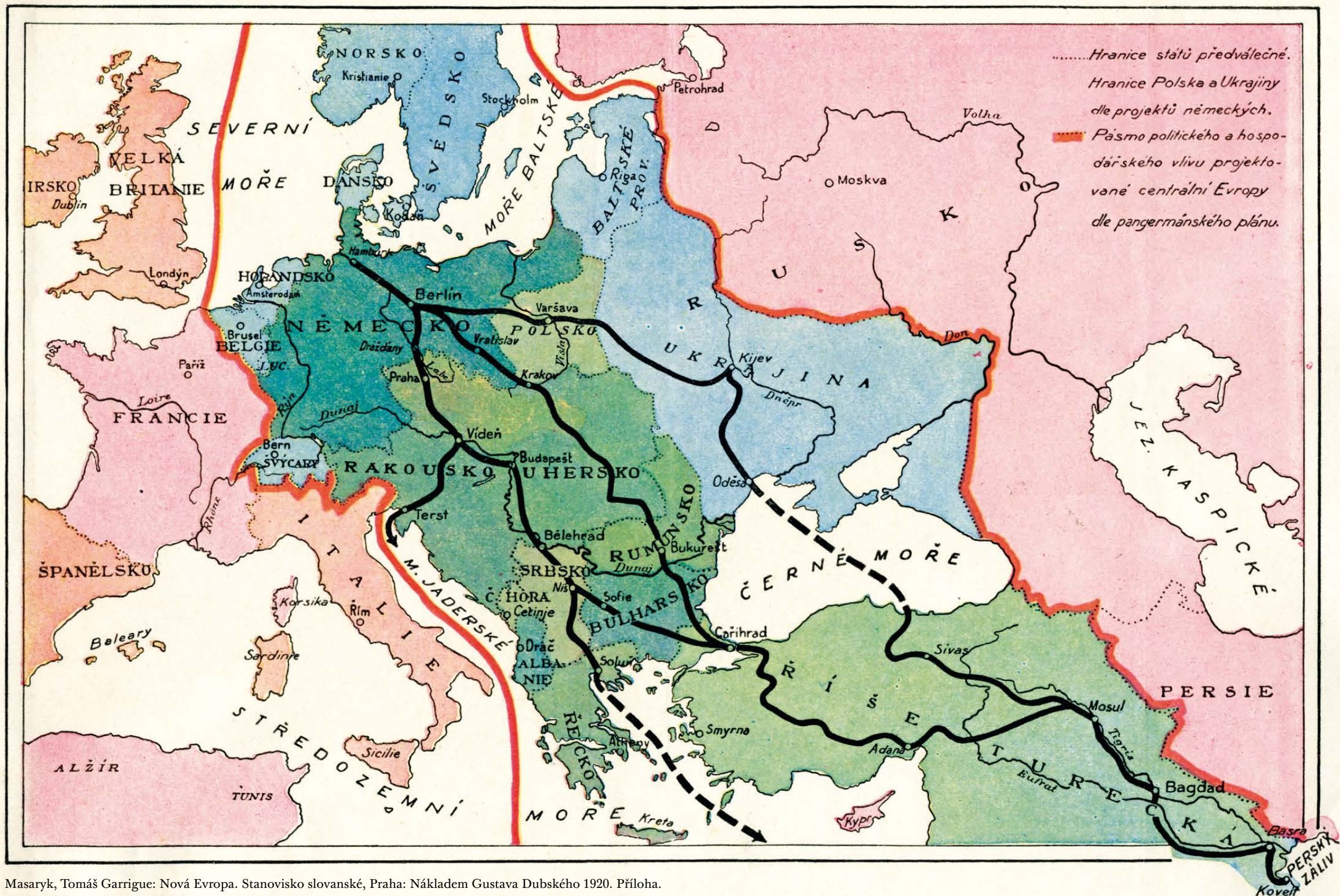

T. G. MASARYK A JEHO C. K. PROTIVNÍCI

ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÍ AKCE ŽENEVSKÉHO OBDOBÍ
V ZÁPASE S RAKOUSKO-UHERSKOU DIPLOMACÍ,
ZPRAVODAJSKÝMI SLUŽBAMI A PROPAGANDOU (1915–1916)

PANGERMÁNSKÝ PLÁN CENTRÁLNÍ EVROPY-BERLÍN: BAGDAD.

Masaryk, Tomáš Garrigue: Nová Evropa. Stanovisko slovanské, Praha: Nákladem Gustava Dubského 1920. Příloha.

T. G. Masaryk a jeho c. k. protivníci

Československá zahraniční akce ženevského období v zápase
s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami
a propagandou (1915–1916)

Eduard Kubů, Jiří Šouša

Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

© Eduard Kubů, Jiří Šouša, 2015

ISBN 978-80-246-3082-3

ISBN 978-80-246-3088-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Předmluva — 7

I. Literatura, prameny, kladení otázek — 9

II. Masaryk a jeho akce (rovina odboje) — 36

II.1 Vývoj Masarykovy zahraniční akce a její cíle — 36

II.2 Pole konfrontace — 98

2.1 Krajanské kolonie — 98

2.2 Tisk (La Nation Tchèque, Československá samostatnost) — 118

2.3 Zpravodajství ve prospěch Dohody — 131

2.4 Kurýrní služba – podmínka a limit úspěchu — 149

2.5 Mezinárodní vztahy aneb možnosti Masarykovy akce ve Švýcarsku
jako hostitelské zemi — 165

III. Rakousko-uherský státní aparát a jeho konfrontace s Masarykovou akcí (rovina státu hájícího svou integritu) — 176

III.1 Rakousko-uherská diplomacie — 176

III.2 Vojenská rozvědka (Evidenční kancelář a vojenský attaché v Bernu) — 188

III.3 Policejní orgány — 201

3.1 V hledáčku rakouské policie a byrokracie „doma“ — 201

3.2 Zájmovými osobami rakouské policie v zahraničí — 207

III.4 Cenzura – spojnice mezi rozvědkou, policií a politickou správou — 220

4.1 Cenzura a její funkce v historické perspektivě — 220

4.2 Organizace a metody práce cenzury v Předlitavsku — 226

4.3 Češi v zrcadle analýz rakousko-uherské cenzury — 241

4.4 Zpravodajské poznatky rakousko-uherské cenzury o Masarykově akci
ve Švýcarsku — 245

- III.5 Antimasarykovská propaganda inspirovaná a vytvářená
Válečným tiskovým stanem a justicí — **254**
- 5.1 Válečný tiskový stan — **255**
- 5.2 Antimasarykovská ofenziva pod diktátem a kuratelou
tiskového dozoru — **262**
- 5.3 Vojenská justice – zmrtevující prostředek odporu, nebo
„propaganda naruby“? — **268**

IV. Závěr — 298

Prameny a literatura — **304**

Přílohy — **323**

Resumé — **342**

Místní rejstřík — **353**

Jmenný rejstřík **357**

PŘEDMLUVA

V roce 2011 vypsal Ministerstvo zahraničních věcí České republiky prostřednictvím své vnitřní grantové agentury krátkodobý vědecko-výzkumný grant *Vídeňští soupeři Maffie a československého zahraničního odboje v letech 1914–1918*. Přijali jsme jej jako šanci prezentovat naše porozumění Masarykově zahraniční akci, jež zásadním způsobem přispěla mezinárodnímu akreditování v hlavách několika málo výjimečných jasnozřivých jedinců se zrodivšího konceptu nezávislého českého/československého státu. Udělený, ne zcela ortodoxně formulovaný grant se nám stal výzvou, příležitostí, jak prezentovat odborné veřejnosti v našich myslích již delší dobu zrající obraz Masarykovy zahraniční akce, a to především její iniciační fáze, tedy fáze švýcarské. Nahlížíme ji nikoliv jen pod zorným úhlem významu Masarykova díla a jeho až notoricky známých úspěchů prezentovaných pod prizmatem mezinárodní politiky, jež dospívá k uznání československé emancipace, ale v kontextu činností méně známých, nacházejících se ve stínu záře politických reflektorů. Tyto činnosti ovšem sotva lze označit za marginální, hodné zapomnění. Politickým argumentům totiž dávaly hlubší smysl, dodávaly jim váhy a působily jako katalyzátor přístupu nepříliš reprezentativní politické emigrace k vrcholovým politickým místům Dohody. Jednalo se o činnosti, jež zjevně nenáležejí k oněm oslavovaným. Nicméně pomáhaly sociálně a ekonomicky spoluvytvářet základ velkého díla politického. Daly mu ekonomické zajištění, získávaly mu klientelu, doma i v zahraničí.

Vznikla tak práce nahlízející do praktických receptur masarykovské odbojové kuchyně. Mohla by se jmenovat i jinak, třeba: „Ze zpravodajského zákulisí českého/československého zahra-

ničního odboje“ či „Česká/československá zahraniční rezistence v zrcadle rakouské justice“. Obojí by ovšem byly názvy úzké. Nakonec jsme se proto odhodlali k názvu *T. G. Masaryk a jeho c. k. protivníci*, k c. k. protivníkům pochopitelně řadíme i ony c. a k. protivníky s podtitulem připomínajícím hlavní pole konfrontace, a to při vědomí, že oněch symbolických polí konfrontace bylo ve skutečnosti mnohem více. Prvním polem rozumíme zápas T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků s rakousko-uherskou zahraniční politikou realizovaný prostředky diplomatickými, mezinárodní veřejnosti zřejmými. Polem druhým pak rozumíme její protiklad, tj. přísně utajovanou konfrontaci zpravodajskou, a polem třetím argumentační válku cenzurně-propagační, ať již v poloze vojenské justice či v poloze obvyklejší, tj. fungování sdělovacích prostředků. Náš poněkud jiný přístup chce tak přispět plnokrevnější interpretaci a porozumění velké a významné kapitoly českých/československých dějin.

Za laskavou podporu děkujeme na prvním místě ministerstvu zahraničních věcí, jeho v problematice obeznalým pracovníkům PhDr. Jiřímu Kudělovi, Ph.D. a PhDr. Ivanu Dubovickému a dále pak archivářům a historikům, kteří nám byli nápomocni konzultací či zpřístupněním pramenného materiálu, na prvním místě Mgr. Janu Kahudovi z Národního archivu, PhDr. Daniele Brádlarové, Ph.D. a PhDr. Adéle Jůnové-Mackové, Ph.D., oběma z Masarykova ústavu – Archivu akademie věd ČR, PhDr. Mileně Běličové z Archivu Národního muzea, PhDr. Júliu Balážovi, CSc. z Vojenského historického archivu, PhDr. Janu Kramářovi, Mgr. Tomáši Kavkovi, Ph.D. z Poštovního muzea v Praze, JUDr. Václavu Hromádkovi (ALFA FILA, s.r.o.), JUDr. Jiřímu Šoušovi, jun., Ph.D. z Právnické fakulty UK v Praze, Mgr. Svatopluku Hercovi a Mgr. Tomáši Geckovi, doktorandům Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze a Lic. phil. Danielu Jetelovi z Curychu.

V Praze, dne 31. března 2015
Eduard Kubů – Jiří Šouša

I. LITERATURA, PRAMENY, KLADENÍ OTÁZEK

Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a jejich zásluhy o vznik československého státu jsou jedním z vážných témat domácí historiografie, jež přesahuje svým významem diskurz historický a razantně vstupuje do diskurzu politického. Ideový zápas o „zakladatele republiky“ budil a budí emoce, ať již pozitivní, oslavné či odmítavé až zcela démonizující. Jeho řešení nacházelo svůj obraz v politických ideologiích, skupinových identitách, institucionálním vývoji, ba i v právním řádu nového státu a státovědě. To vše se vztahuje především k vyústění první světové války a nesporně úspěšnému završení Masarykovy zahraniční akce, jež vyústila v uznání Národní rady československé dohodovými velmocemi a gradovala v její přeměně v prozatímní vládu na podzim roku 1918.

Naše práce se soustřeďuje na konstitutivní období Masarykovy zahraniční akce od ledna 1915 až do počátku jara 1916. Na jedné straně je vymezena příchodem T. G. Masaryka do Ženevy, kde poprvé vystoupil veřejně a učinil první oficiální kroky ve svém angažmá proti habsburské monarchii, a na straně druhé pozvolnou přípravou nové fáze vývoje jím vedené akce, charakteristické přenosem jejího řídicího centra ze Švýcarska do Paříže poté, co se akční pole československé zahraniční resistance na půdě neutrální alpské země dramaticky zúžilo. Švýcarská trasa kurýrního spojení s odbojem domácím (Maffii) se fakticky přerušila, redaktor *Československé samostatnosti*, tj. ústředního tiskového orgánu zahraniční akce, Lev Sychrava byl ze Švýcarska vypovězen a vydávání jím řízeného listu bylo přeneseno z Annemasse, „francouzského předměstí“ Ženevy, do Paříže. Tyto události považujeme za definitivní konec švýcarské etapy Masarykem a Benešem vedeného zahraničního od-

boje. Švýcarsko napříště sloužilo především jako poštovní stanice pro akvizice tisku centrálních mocností, přičemž je třeba připomenout, že styk s domovem již nikdy nedosáhl intenzity roku 1915.

Odborná a vzpomínková literatura věnovaná hlavním protagonistům prvního československého odboje a jejich činnosti, tj. zahraniční akci jako takové, je neobyčejně rozsáhlá, čítá desítky monografií a stovky statí. Přitom podstatná část z nich se pohybuje na rozhraní memoárů a odborné literatury, ať již historické, politologické či sociologické. Mnohé z nich žánrově míří do sféry žurnalistiky. Onen velký soubor děl lze rozdělit na tři základní historiografická období, která mají svou specifickou interpretační podobu a obsah, přičemž se tato období částečně překrývají a první dvě mají i své pozdní pokračovatele. Následně se soustředíme jen na profilující práci. Čtenář bude s ohledem na časové vřazení jednotlivých děl schopen bez větších problémů tu či onu práci začlenit k příslušnému proudu. Pokud se významná publikace některému z proudů vymyká, bude na tuto skutečnost zvlášť upozorněno, ať již v úvodním textu či v poznámce pod čarou v příslušné kapitole.

Přímo ze zkoumaných událostí vyrůstá nejstarší interpretační směr, který jsme označili shrnujícím pojmem **politicko-heroizující**. Časově zahrnuje léta meziválečná a v omezené míře i období let 1945–1948. Tento směr akcentuje výjimečné role Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše v konstituování zahraničního komitétu a následně Národní rady československé a jejich působení završené uznáním velmocí, které akreditovalo českou/československou politiku na evropské scéně na straně budoucích vítězů a tak vřazovalo nově vzniklou republiku do poválečného mezinárodního řádu. Legitimizoval exkluzivní postavení obou vůdčích osobností zahraničního odboje v čele státu a jejich spolupracovníků zahraničních i domácích ve státní správě, na prvním místě ve vedení ministerstva zahraničních věcí. Tito lidé ostatně po celé meziválečné období tvořili páteř nadstranického politického uskupení stabilizujícího politický systém země, známého pod označením „Hrad“. Klíčovými díly jsou tak Masarykova *Světová revoluce* a na ni navazující a její

teze rozpracovávající Benešova čtyřsvazková eposy *Světová válka a naše revoluce*.¹

Světovou revoluci Tomáš G. Masaryk vřazuje střeoevropský prostor do kontextu nové poválečné Evropy. Válku vnímá jako výraz završení modernizačních procesů směřujících od autoritativních expanzivních režimů a jejich politik k novému mezinárodnímu společenství založenému na ideálech demokracie a humanity. České země prezentoval jako součást hráze oddělující západní demokratický svět od autokratického a poté bolševického Ruska a bránící obnově německého imperialismu. Masaryk ve své knize zachytil velmi detailně formování a vývoj zahraniční akce, které funkčně propojoval se svými úvahami o novém uspořádání světa. Netřeba zvlášť připomínat, že autor zde apologeticky rozpracovává i problematické etapy, vpravdě krizové body svého zahraničního působení, především konflikt s Josefem Dürichem a s pařížským centrem odboje ovlivněným prorusky zaměřeným Svatoplukem Koníčkem, v závěrečné fázi pak i problémy spolupráce s M. R. Štefánikem. Ženevskou etapu své akce nahlíží jako v zásadě úspěšnou a neproblémovou, zápas s rakousko-uherskou byrokracií, policií a rozvědkou ustupuje v jeho interpretaci do pozadí jako významově okrajový. Odchod do Londýna a přenos organizačního jádra do Paříže jsou vysvětlovány jako přirozená etapa vývoje akce, kdy bylo třeba navázat úzký a pružný styk jak s vedoucími představiteli obou zemí (Francie, Velké Británie), tak s žurnalistickou frontou, jež měla otevřít cestu k tamní veřejnosti. Skutečnost, že vyklizení švýcarského pole bylo do značné míry úspěchem rakousko-uherské rozvědky a diplomacie a zasadilo komunikaci s domovem těžkou ránu, je málo zřetelná. V líčení dění se T. G. Masaryk soustředil na linii politickou. V jejím informačním stínu zůstává linie zpravodajská, v některých momentech přímo špionážní. Faktograficky je ovšem Masaryk vcelku přesný, ostatně při práci na knize používal své dochované poznámky a dobové dokumenty. Práci uzavírá soubor úvah o principu fungování nového státu.

1 T. G. Masaryk, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, Praha: Čin a Orbis 1925; Edvard Beneš, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, 1.–4. díl, Praha: Orbis a Čin 1927–1934.

Benešova *Světová válka a naše revoluce* je vpravdě komplementem díla Masarykova. Její první díl vychází s dvouletým odstupem po Masarykovi a navazuje na něj jak formou – oba označili svá díla jako vzpomínky a úvahy –, tak tématem. Beneš svého učitele následuje i v základním interpretačním schématu. V úvodním období ovšem rozpracovává svůj podíl na činnosti domácího odboje (Maffie) a svoji roli při její komunikaci s Masarykem. Následně pak T. G. Masaryka doplňuje o poznání zřetelnějším drobnopisem, připomíná své úsilí zařadit zahraniční akci do širšího rámce světové politiky a diplomacie. I on se dotýká „politických nedorozumění nebo nejasností“, která se snaží „uvést na pravou míru“. Zvláštní hodnotu měl ve své době svazek třetí, jenž představoval konvolut základních dokumentů o uznání československého státu. Konceptuálně Beneš nevybočuje z Masarykova výkladu. Využitelnost práce pro ženevskou etapu akce je o poznání nižší než dílo Masarykovo, neboť Benešovy pobyty v Ženevě v roce 1915 se počítaly pouze na týdny. Je však velmi výpovědná pro problematiku spojení mezi Maffií a Masarykovou akcí.

Třetím nejvýznamnějším protagonistou ženevské etapy zahraniční akce byl bezpochyby žurnalista Lev Sychrava. Jako první český politický emigrant ve Švýcarsku a editor *Československé samostatnosti* na sebe poutal pozornost byrokracie a policie jak rakousko-uherské, tak i švýcarské. Jeho vypovězením ze Ženevy se uzavřela švýcarská etapa Masarykovy zahraniční akce. Sychravova dvousetstránková tištěná „přednáška“ z roku 1923 podává vcelku strohý, oproti Masarykovi a Benešovi méně konceptualizovaný faktografický výklad zahraniční akce. Sychrava jako stoupenec státoprávně pokrokové strany měl hlubší porozumění pro názory Karla Kramáře a Aloise Rašína, a tudíž akcentoval součinnost českého/československého odboje s carským Ruskem. Osobně byl navázán mnohem těsněji než Masaryk na Vsevoloda Petroviče Svatkovského, s vysokou pravděpodobností profesionálního zpravodajce,² tykadlo carského ministerstva zahraničních věcí, jež se za války pohybovalo mezi

2 Poslanec agrární strany Antonín Zázvorka v rozhovoru z 8. 3. 1934 uvedl, že Svatkovskij „měl své přímé informátory a prostředky finanční k tomu“. Archiv ministerstva zahraničních věcí Praha (AMZV Praha), Pozůstalost Plesinger-Božinov, kart. nečíslo-

Lev Sychrava (osobní archiv autorů)

Itálií, Švýcarskem a Francií. Masaryka a Beneše však respektuje jako vůdce zahraniční akce a jejich činnost nekritizuje ani poté, co se v osvobozené republice s československou diplomacií rozešel.³ Masarykovsko-benešovské porozumění se stalo

ván. Osobní doklady, poznámkové bloky, diáře. Sešit – Ženeva 1915–1917, nestránkované.

³ Lev Sychrava, Československé revoluční hnutí na evropském západě. Třetí přednáška cyklu „Československá revoluce“. Proslovena 19. března 1923, Praha 1923; renovovanou a mírně rozšířenou verzi téhož textu vydal Lev Sychrava pod názvem

osou interpretace zahraničního odboje v revue *Naše revoluce* (1923–1938), redigované Jaroslavem Werstadtem a vydávané *Památníkem národního osvobození*, institucí vytvořenou k uctění památky československých legionářů a ke studiu odboje za první světové války. Na stránkách tohoto periodika se objevila celá řada materiálových studií, vzpomínek a pramenů k ženevskému období zahraniční akce, a je třeba říci, že žák slovných historiků Josefa Pekaře a Josefa Šusty publikoval i texty, jež komplementovaly oficiální výklad rezistence tam, kde Masaryk s Benešem byli velmi struční, ať se již jednalo o problematiku kurýrů, peněz či špionážně-zpravodajských aktivit. Své místo v revue měly i diskuse a polemiky. Revue *Naše revoluce* však byla spíše nástrojem replik na polemiky, jež přicházely zvenčí, než otevřenou tribunou odborníků. V této souvislosti je ovšem na místě připomenout, že mnohé zápasy o interpretaci prvního odboje měly ráz vysloveně instrumentálně politický, usilující o diskreditaci Masaryka a Beneše jako představitelů nového státu. V antimasarykovské rétorice si liboval zejména zeť Josefa Düricha Karel Horký.⁴

Rozsáhlé vzpomínkově materiálové dílo Františka Soukupa, jež vyšlo k desátému výročí vzniku republiky, je primárně soustředěno na odboj domácí. Jeho pojednání odboje zahraničního přichází pouze ve styčných bodech rezistence.⁵ Činnosti Masaryka v zahraničí se Fr. Soukup věnoval v díle *T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a prezident státu* z roku 1930.⁶ Navazoval jím na svoji starší práci *Syn dělníka vítězem nad Habsburky* z roku [1920]. Tuto heroizační prezentaci geniálního politika Soukup směřoval do řad sociálně demokratického dělnictva. Ženevská etapa Masarykova působení v zahraničí je vysvětlována jako „neobyčejně odvážný a riskantní čin“. Téměř oslavný spis představuje v edici Zlatoroh Janem Herbenem vy-

Masarykovo revoluční dílo na evropském západě, in: Masaryk osvoboditel. Sborník, Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty 1938, s. 163–211.

⁴ Karel Horký, *Výlet do politiky*, Praha: Nakladatel Josef Springer 1931.

⁵ František Soukup, 28. října 1918. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa, I. díl, Praha: Orbis 1928.

⁶ František Soukup, *T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a prezident státu*, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) 1930.